

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-340-99>

УДК 330.3

ПІТЮЛИЧ Михайло

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

<https://orcid.org/0000-0002-2787-0378>

pitjuluch0311@gmail.com

КУБІНІЙ Наталія

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

<https://orcid.org/0000-0001-5025-3434>

Nataliya.kubiniy@uzhnu.edu.ua

ТІЗЕШ Павло

<https://orcid.org/0000-0002-5029-5949>

Pavlo.tizesh@uzhnu.edu.ua

МЕХАНІЗМИ ТРАНСКОРДОНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ТА ЛЮДСЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ: СТРАТЕГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ

Доведено, що транскордонне співробітництво виступає одним з факторів побудови стійких конкурентних переваг країн та регіонів. Ефективність дії механізмів транскордонного співробітництва залежить від людського потенціалу. У свою чергу підвищення якості людського потенціалу, котре має місце внаслідок транскордонного кооперування, виступає стратегічною конкурентною перевагою територій. Основними механізмами транскордонного співробітництва виділені спільне підприємництво, кластеризацію у сфері науки та інновацій та стратегічне управління.

Ключові слова: механізми транскордонного співробітництва, людський розвиток, людський потенціал, стратегічне управління, спільне підприємництво, конкурентоспроможність, кластер, ефективність.

PITYULYCH Mykhaylo, KUBINIY Nataliya

Uzhhorod National University

TIZESH Pavlo

CROSS-BORDER COOPERATION MECHANISMS AND HUMAN POTENTIAL: STRATEGIC INTERACTION

The study aims to study the interaction of cross-border cooperation mechanisms and the human potential of cooperating regions. To achieve the goal, the following tasks were solved: 1. A comparative characteristic of the level of development of the EU countries bordering Ukraine is presented. 2. The main mechanisms of TCC are outlined.

Cross-border cooperation is essential to economic development, strengthening relationships between countries and territories located on borders. Cross-border collaboration is one factor in building sustainable competitive advantages for regions involved in cooperation, thereby affecting human potential. In turn, improving the quality of human potential is a competitive advantage that allows for the further development of territories.

Among the wide range of mechanisms for activating cross-border cooperation, joint entrepreneurship, clustering in science and innovation, and strategic management are highlighted.

Joint entrepreneurship ensures the transfer of knowledge and cultural and social transformations through capitalization and concentration of resources. It also performs other actions that affect the economic growth and human development of regions participating in collaboration.

Strategic management expands the range of competencies and develops competencies, affecting human capital. Strategic management is the basis for achieving high results and ensuring the sustainable development of the system through optimal use of the potential of its employees.

Clusters also allow for more complete use of regional resources and the formation of a scientific and innovative environment that will promote human development and the formation of strategic competitive advantages. In general, innovation clusters help create conditions for sustainable development, increase living standards, strengthen competitiveness in the global market, and ensure equal opportunities for all population segments. Human potential creates business, carries out managerial efforts, and ensures effective cooperation of entrepreneurial activities, which increases the level of cross-border cooperation.

Keywords: cross-border cooperation mechanisms, human development, human potential, strategic management, joint venture, competitiveness, cluster, efficiency.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Транскордонне співробітництво є важливим аспектом розвитку економіки, оскільки воно сприяє посиленню взаємозв'язків між країнами та територіями, що розташовані на кордонах. Актуальність цього співробітництва можна розглянути через кілька ключових аспектів. Транскордонне співробітництво (ТКС) дозволяє країнам співпрацювати в сферах торгівлі, інвестицій, інфраструктури та послуг. Це може стимулювати зростання економіки через створення спільного бізнесу, нових робочих місць, збільшення обсягів торгівлі та розвитку інфраструктури, що, у свою чергу, сприяє зростанню ВВП країн, котрі межують. Завдяки спільним проектам та ініціативам на прикордонних територіях країни можуть залучати іноземні та внутрішні інвестиції, а це підвищує економічну стабільність і конкурентоспроможність на міжнародному ринку. Спільні інвестиції в розвиток інфраструктури (автодороги, залізниці, порти) забезпечують кращу

логістику та транспортні зв'язки, що знижує витрати на перевезення товарів і послуг, а також підвищує ефективність економічних процесів.

ТКС також охоплює спільні ініціативи у сфері охорони навколишнього середовища, боротьби з природними та техногенними катастрофами, управління водними ресурсами, що сприяє не лише безпеці життєдіяльності, але й більш сталому розвитку прикордонних територій.

Таким чином, транскордонне співробітництво відіграє важливу роль у забезпеченні економічного зростання, зниженні економічних бар'єрів і покращенні взаєморозуміння між країнами, що розташовані по обидва боки кордону.

Одночасно, ТКС активно впливає на людський розвиток, посилюючи потенціал та конкурентні переваги учасників кооперації. Механізми ТКС орієнтовані не лише на підвищення економічних показників територій, що задіяні в кооперації, алей й суттєво впливають на формування нових можливостей для життя та праці їх мешканців.

Сучасні механізми ТКС впливають на рівень продуктивності праці, що є «показником конкурентоспроможності» [5] регіонів.

З іншого боку, наявність людського потенціалу відповідного рівня є умовою ефективного ТКС та формування стратегічних конкурентних переваг учасників економічної колаборації.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Важливість проблеми ТКС викликає увагу науковців, котрі досліджують її теоретичні та практичні аспекти. Л. Черчик, аналізуючи стан зовнішньо-економічної діяльності в Україні підкреслює проблеми й стверджує, що «основними групами негативних чинників безпосереднього середовища розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств є геополітичні, законодавчо-нормативні, регуляторні, фінансово-економічні».[9] В. Пархоменко розглядає «значення транскордонного співробітництва для України, історичні віхи його формування». [7] Г. Шамборовський доводить, що «ключові аспекти співпраці: економічне партнерство, політичну взаємодію та соціокультурні взаємозв'язки». [10]

Julia Sandsten, аналізуючи транскордонну співпрацю між Швецією та Норвегією в межах морського регіону «identifies three key challenges: different level priorities; divergent organizational structure and mandate; and degree of allocated resources and capacity. The identified challenges seem closely connected to the institutional design of each country, where internal structural differences seem to cause imbalances in the cross-border collaboration». [3]

Anna Berlina, Ashi Tepecik Diş, Lisa Hörnström присвячують дослідження цілям та завданням транскордонного співробітництва й доводять, що «cross-border co-operation has the objective of reducing the effects of barriers, including administrative, legal and physical barriers, that are found at borders. Local and regional authorities and organizations co-operate across borders to promote regional development by improving infrastructure and public transport, by managing and monitoring common cultural and natural heritage and by reducing border obstacles such as differences in national regulation in order to facilitate mobility across borders». [1]

Emmanuel Brunet-Jailly розглядає роль торгівлі «the world over, when trade is the prime driver of cross-border coordination and cooperation, trading relations are more often successful if some form of coordination is permanent and if local and regional authorities and private sector organizations are involved and work together, spanning the borderlands to facilitate those trading relations.» [2]

При всій широті поглядів автори не охоплюють проблематику зв'язку механізмів ТКС з людським потенціалом, що виступає в стратегічному плані основною метою економічної активності, в тому числі й в межах співпраці між регіонами.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета дослідження полягає у дослідженні взаємовпливу механізмів транскордонного співробітництва та людського потенціалу регіонів, що співпрацюють. Для досягнення мети вирішені завдання:

1. Представлена порівняльна характеристика рівня розвитку країн ЄС, що межують з Україною.
2. Окреслені основні механізми ТКС.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Одним з показників розвитку країни та її регіонів виступає критерій ВВП на одну особу. Данні таблиці 1 показують, що в країнах, котрі межують з Україною та, вчасності, з Закарпатською областю з боку ЄС, даний показник значно перевищує показник України.

Темпи зростання основного індикатора розвитку країни та її регіонів показують, що Україна втратила час за період, що проаналізовано, і доцільно шукати шляхи активізації економічної діяльності.

Одним з таких напрямів є зовнішньо-економічна діяльність з країнами, що межують з Україною, а рівень розвитку набагато вище.

Для цього доцільно використовувати різноманітні механізми, котрі дозволяють більш активно здійснювати зовнішньо-економічну практику, особливо транскордонне співробітництво.

Таблиця 1.

Валовий внутрішній продукт на одну особу [8, с.368-370]*(тис.дол. США; за ПКС 2010 року)*

	2010	2015	2018	2019	2020	2021	Темп зростання до 2010
Україна	17,5	16,7	18,3	19,0	18,5	19,3	110,3
Польща	19,9	23,3	26,7	27,9	27,4	29,5	148,2
Румунія	19,0	22,3	26,8	28,0	27,1	28,9	152,1
Словаччина	22,4	25,4	27,6	28,3	27,3	28,7	128,1
Угорщина	21,0	23,6	26,7	28,0	26,8	28,8	137,1

ТКС є методом економічного розвитку, котрий вже функціонує багато часу. Разом з тим, львівські науковці доцідили основні причини його гальмування, котрі полягають в наступному.

1. Зростаюча асиметрія розвитку (життєвого рівня населення, економіки, соціальних послуг тощо) територій західних областей та суміжних прикордонних територій сусідніх країн, які є членами ЄС...

2. Недостатнє використання потенціалу ТКС у ключових сферах (економічній, соціально-культурній та інституціональній) у порівнянні з прилеглими територіями країн ЄС, що проявляється у зменшенні ділових контактів, взаємних інвестицій, спільних підприємств, низькій інтенсивності створення спільних мереж, кластерів та інших сучасних форм організації територій...

4. Відсутність «спільних продуктів» українських учасників ТКС та партнерів з суміжних територій. Основним моментом щодо розвитку прикордонних територій України є виявлення спільних проблем по обидва боки кордону. Це можливо лише при сприйнятті транскордонного регіону як унікальної територіальної суспільно-економічної системи. Ефективне вирішення спільних проблем лежить у площині формування спільних стратегічних документів із формулюванням завдань для територіальних органів влади по обидва боки кордону та спільних організаційних структур, до яких відносяться, насамперед, євро регіони...

5. Низька активність українських учасників у процесах ТКС, особливо територіальних громад, асиметрія масштабів співпраці різних районів і населених пунктів». [6]

Для усунення недоліків та активізації ЗЕД доцільно впроваджувати різноманітні механізми її активізації.

Механізмами активізації ЗЕД та транскордонного співробітництва в сучасних умовах виділяємо основні:

- Спільне підприємництво.
- Міжнародні наукові та інноваційні кластери.
- Стратегічне управління ТКС.

Однією з причин окреслення саме вказаних механізмів є їх вплив не лише на економічні перетворення, алей й на розвиток людський, що виступає квінтесенцією та метою розвитку суспільства в цілому (рис. 1).

У сучасних умовах стратегічне управління містить не лише загальний напрям розвитку економічної системи, але й спрямоване на людський потенціал, його адекватність стратегічним завданням. Успішна реалізація будь яких стратегій залежить від ефективного використання людського фактору, котрий є основою конкурентоспроможності підприємства, регіону, країни. Як відмічене В. Мікловдою та ін., «конкурентоспроможність регіону обумовлена якістю управління процесами, що відбуваються у економічній сфері та соціальній площині». [5]

Стратегічне управління ТКС впливає на людський розвиток регіонів та бізнесу через:

а) розвиток менеджерських компетенцій та стратегічного бачення. Вказані якості є стратегічними перевагами людського потенціалу, котрі забезпечують ефективне функціонування ТКС:

б) сприяють інвестиціям в розвиток людини, збільшують обсяг людського капіталу. А людський капітал, як вже доведено, є також фактором конкурентоспроможності.

Таким чином, стратегічне управління є основою для досягнення високих результатів та забезпечення сталого розвитку системи через оптимальне використання потенціалу її працівників та їх розвиток.

Спільне підприємництво (СП) відіграє важливу роль як у економічному зростанні, так й у людському розвитку, оскільки воно сприяє економічному росту, соціальній інтеграції та покращенню якості життя. Ось кілька основних аспектів, у яких СП позитивно впливає на розвиток людей і суспільства:

1. Спільні підприємства можуть створювати нові можливості для працевлаштування, що особливо важливо для країн, що розвиваються. Вони зазвичай залучають інвестиції, сприяють розвитку нових галузей і відкривають нові можливості для малого та середнього бізнесу.

2. Спільне підприємництво дозволяє об'єднувати ресурси, знання та технології між партнерами з різних країн або галузей. Це забезпечує не лише економічні вигоди, але й дозволяє підвищувати рівень освіти, навичок і компетенцій місцевих працівників.

3. СП можуть допомогти інтегрувати різні соціальні групи, національності та культури, оскільки вони часто включають в себе партнерів з різних частин світу чи соціальних верств. Це сприяє зміцненню соціальних зв'язків, розвитку культурного розуміння та толерантності.

4. Спільні підприємства можуть орієнтуватися на сталий розвиток і соціально відповідальне ведення бізнесу. Вони можуть працювати над екологічними проектами, підтримувати соціальні ініціативи та впроваджувати інноваційні рішення для розв'язання соціальних проблем.

5. СП можуть сприяти розвитку інфраструктури, покращенню доступу до медичних послуг, освіти, а також іншим соціальним благам. Це впливає на якість життя та загальний добробут громади.

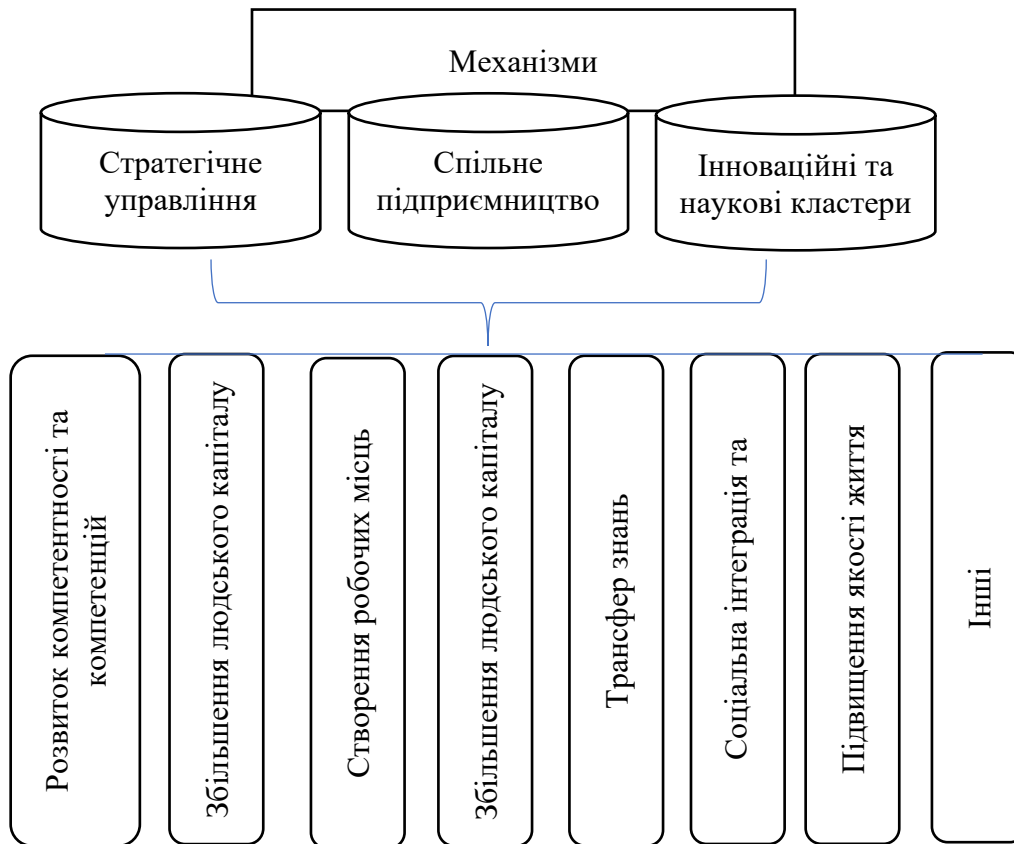

Рис. 1. Механізми ТКС та їх вплив на людський розвиток як фактор стратегічної конкурентоспроможності (складено Тішеш П.П.)

Таким чином, спільне підприємництво не лише приносить економічні вигоди, а й має великий потенціал для розвитку людського капіталу, підтримки соціальних ініціатив і забезпечення сталого розвитку суспільства.

Інноваційні кластери відіграють важливу роль у людському розвитку, сприяючи економічному зростанню, соціальним змінам та технологічному прогресу. Ось кілька аспектів, де їх роль є ключовою.

1. Кластери сприяють розвитку нових технологій та підприємств, що дозволяє зростати національним та регіональним економікам. Вони допомагають створювати робочі місця та залучати інвестиції, що підвищує загальний рівень добробуту.

2. Кластери зосереджені на інноваціях і дослідженнях, що дозволяє створювати нові продукти та послуги, які змінюють спосіб життя людей і покращують їх якість. Вони сприяють розвитку нових наукових досягнень та комерціалізації інтелектуальних досягнень

3. Підвищення рівня освіти та кваліфікації: В рамках інноваційних кластерів часто проводяться навчальні програми, стажування та дослідницькі ініціативи, що сприяють розвитку людського капіталу. Це дає змогу людям розвивати нові навички, необхідні для сучасної економіки.

4. Кластери можуть створювати можливості для розвитку місцевих громад, знижуючи соціальну нерівність. Вони можуть забезпечувати доступ до ресурсів і технологій для малих і середніх підприємств, а також для віддалених чи економічно відсталих регіонів.

5. Інноваційні кластери часто стають платформами для стартапів та інвесторів, що дозволяє створювати нові бізнеси та вирішувати актуальні проблеми через підприємницькі ініціативи. Це стимулює розвиток підприємницької культури і збільшує рівень само зайнятості серед населення.

6. Інноваційні кластери часто взаємодіють з міжнародними партнерами, що сприяє глобалізації знань і технологій. Вони допомагають країнам і регіонам долати бар'єри на шляху до розвитку, обмінюючись досвідом та ресурсами.

Загалом, інноваційні кластери допомагають створити умови для сталого розвитку, підвищення життєвого рівня, зміцнення конкурентоспроможності на світовому ринку та забезпечення рівних можливостей для всіх верств населення.

Доцільно вказати, що механізми ТКС залежать від людського потенціалу, котрий забезпечує їх якісне функціонування. Саме люди створюють бізнес, здійснюють управлінські зусилля, забезпечують ефективне кооперування підприємницької діяльності.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Транскордонне співробітництво виступає одним з факторів побудови стійких конкурентних переваг регіонів, що задіяні у кооперації й тим самим впливають на людський потенціал. У свою чергу підвищення якості людського потенціалу виступає конкурентною перевагою, котра дозволяє забезпечити подальший розвиток територій.

Серед широкого кола механізмів активізації транскордонного співробітництва виділені спільне підприємництво, кластеризацію у сфері науки та інновацій та стратегічне управління.

Спільне підприємництво через капіталізацію та концентрацію ресурсів забезпечує трансфер знань, культурні та соціальні перетворення, оказує інші дії, котрі впливають на економічне зростання та людський розвиток регіонів, що приймають участь у колаборації.

Стратегічне управління розширює коло компетенцій, розвиває компетентності, що в свою чергу впливає на людський капітал.

Кластери так саме дозволяють більш повно використовувати ресурси регіонів й формувати наукове та інноваційне середовище, котре сприятиме людському розвитку та формуванню стратегічних конкурентних переваг.

У подальших дослідженнях заплановано визначити склад людського потенціалу та його системний вплив на розвиток економічних систем.

Література

1. Berlina A., Tepecik Diş A., Hörnström L. Added value of cross-border co-operation. *Nordregio Magazine*. 2015. #1. URL: <https://nordregio.org/nordregio-magazine/issues/cross-border-co-operation/added-value-of-cross-border-co-operation/>
2. Brunet-Jailly E. Cross-border cooperation: a global overview. *PMC*. 2022 Jan 29;47(1):3–17. doi: 10.1177/03043754211073463
3. Sandsten J. Challenges of cross-border collaboration and coordination in marine national parks. 2022. URL: <https://gupea.ub.gu.se/bitstream/handle/2077/73677/Julia%20Sandsten%20Thesis%20Challenges%20of%20cross-border%20collab..pdf?sequence=1>
4. Мікловда В.П., Кубіній Н.Ю., Мошак С.М. Рейтинг конкурентоспроможності України за критерієм ефективності праці. *Демографія та соціальна економіка*. 2015. № 3. С. 199–208.
5. Мошак С.М., Мікловда В.П., Шандор Ф.Ф., Кубіній Н.Ю., Кубіній В.В. Стратегічне управління конкурентоспроможністю: системний метод та екзистенціальна експозиція: монографія – Мукачево: Карпатська вежа. – 2017. – 240с.
6. Організаційно-економічні механізми активізації транскордонного співробітництва на прикордонних територіях західних регіонів України. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/regionalniy-rozvitok/organizacivno-ekonomichni-mekhanizmi-aktivizacii-transkordonnogo>
7. Пархоменко В. Проблеми та перспективи транскордонного співробітництва в Україні. *Науковий вісник національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2020. №4., с.77-85.
8. Статистичний щорічник України. 2022. Київ. 2023. 395с.
9. Черчик Л. Основні проблеми зовнішньоекономічної діяльності підприємств України. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2015. №2, с. 21-26.
10. Шамборовський Г.П. Проблеми та перспективи розвитку транскордонної співпраці України та ЄС. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. No 9. с.15-19.

Reference

1. Berlina A., Tepecik Diş A., Hörnström L. (2015). Added value of cross-border co-operation. *Nordregio Magazine*, (1). Retrieved from <https://nordregio.org/nordregio-magazine/issues/cross-border-co-operation/added-value-of-cross-border-co-operation/>
2. Brunet-Jailly E. (2022). Cross-border cooperation: a global overview. *Regional & Federal Studies*, 47(1), 3–17. <https://doi.org/10.1177/03043754211073463>
3. Sandsten J. (2022). *Challenges of cross-border collaboration and coordination in marine national parks* [Master's Thesis, University of Gothenburg]. Retrieved from <https://gupea.ub.gu.se/bitstream/handle/2077/73677/Julia%20Sandsten%20Thesis%20Challenges%20of%20cross-border%20collab..pdf?sequence=1>

4. Miklova V.P., Kubinii N.Yu., Moshak S.M. (2015). Reitnyh konkurentospromozhnosti Ukrainy za kryteriiem efektyvnosti pratsi [Rating of Ukraine's competitiveness by the criterion of labor efficiency]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, (3), 199–208.
5. Moshak S.M., Miklova V.P., Shandor F.F., Kubinii N.Yu., Kubinii V.V. (2017). *Stratehichne upravlinnia konkurentospromozhnosti: systemnyi metod ta ekzysyentsialna ekspozytsiia: monohrafiia* [Strategic management of competitiveness: systematic method and existential exposition: monograph]. Mukachevo: Karpatska vezha. 240 p.
6. National Institute for Strategic Studies. (n.d.). *Orhanizatsiino-ekonomichni mekhanizmy aktyvizatsii transkordonnoho spivrobitnytstva na prykordonnykh terytoriiakh zakhidnykh rehioniv Ukrainy. Analitychna zapyska* [Organizational and economic mechanisms for enhancing cross-border cooperation in the border territories of the western regions of Ukraine. Analytical note]. Retrieved from <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/regionalny-rozvitok/organizatsiino-ekonomichni-mekhanizmi-aktivizatsii-transkordonnogo>
7. Parkhomenko V. (2020). Problemy ta perspektyvy transkordonnoho spivrobitnytstva v Ukraini [Problems and prospects of cross-border cooperation in Ukraine]. *Naukovyi visnyk natsionalnoi akademii statystyky, obliku ta audytu*, (4), 77-85.
8. State Statistics Service of Ukraine. (2023). *Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy. 2022* [Statistical Yearbook of Ukraine. 2022]. Kyiv. 395 p.
9. Cherchuk L. (2015). Osnovni problemy zovnishnoekonomichnoi diialnosti pidpriemstv Ukrainy [Main problems of foreign economic activity of Ukrainian enterprises]. *Ekonomichni chasopys Skhidnoevropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky*, (2), 21-26.
10. Shamborovskyi H.P. (2024). Problemy ta perspektyvy rozvytku transkordonnoi spivpratsi Ukrainy ta ES [Problems and prospects for the development of cross-border cooperation between Ukraine and the EU]. *Investysii: praktyka ta dosvid*, (9), 15-19.